

ו'לאו' שלנו צדק (עפ"י שבלי הלקט שיו. יש לעיין בכגון 'איני פוחת מסלע' בלא נדר, האם גם בזה צריך כפרה משום הן צדק או כיון שכן הדרך מותר לכתחילה).
ב. אף רב אסי לא אמר צריכים שאלה אלא בעם הארץ, כדי שלא ינהגו קלות ראש בנדרים (רישב"א. ובוה מובן הלשון 'התירו חכמים' – בתלמיד חכם. ואחרונים תרצו הלשון לומר שהתירו בקל, שפותחים בחרטה בלא פתח אחר (שלמי נדרים), או בגולד. שיטמ"ק).
ג. כדן הנדרים כן דין השבועות בארבעת הנדרים (עפ"י פיה"מ לרמב"ם; רישב"א; רשב"א כה: תורי"ד כד: וכן הביאו מהירושלמי, שכשם שנדרי זרוזין מותרין כך שבועות זרוזין מותרים). ומדברי הרמב"ם בהלכותיו דקדקו שנדרי זרוזים אסורים. והובאו שתי הדעות בשלחן ערוך. ובירושלמי (כגרסת הרשב"א) מבואר שהפירות מותרים אבל לוקה משום שבועת שוא (וע' קר"א כה:).

ב. נדרי זרוזין כיצד, היה מוכר חפץ ואמר 'קונם שאיני פוחת לך מן הסלע' (ארבעה דינרים) והלה אומר 'קונם שאיני מוסיף לך על השקל' (שני דינרים) – שניהם רוצים בשלשה דינרים.
בתחילה רצו לפרש הטעם שאינם חלים, משום שצריך 'הפלאה' ובירור לחלות הנדר, והרי כאן הנדר תלוי בתנאי (ר"ן ועוד). והסיק רבא שאפילו אם אין צריך 'הפלאה' מותר שהרי לא נדרו בדוקא אלא כדי לזרוז זה את זה (שכן דרכם של מוכר ולוקח. ומשום כך אין נקראים 'דברים שבלב'. ראשונים).
א. אם מעמידים דבריהם לומר בדוקא נדרנו – צריכים התר חכם [אבל לדעת המצריך הפלאה ובירורות נראה שמוותר. וכ"מ בתוס' סד"ה רבא]. ואפשר שפותחים לו בכך שאילו היית יודע שלא היה נותן סלע, כלום היית נודר (עפ"י ר"ן כג. וע"ש באילת השחר. ובאופן שמעמיד דבריו, אעפ"י שהיה בלבו לידור בתנאי מסוים או לזמן מוגבל – משמע שאין לנו לילך אלא אחר פיו. עפ"י איה"ש כד.). ואם היה בדעתו לאחד מן הלוקחים בדוקא ולאחר שלא בדוקא – כיון שבטל אצל זה בטל אצל זה (ירושלמי, מובא בר"ן).

וכל שבמעמד הראשון לא חזרו בהם, הרי גילו דעתם שנדרו בדוקא ושוב אינם יכולים לפחות או להוסיף במעמד אחר (רשב"א, נמוקי יוסף).

ב. היה בדעת המוכר על שלשה דינרים, רשאי למכור בפחות משלשה שהרי אלו דברים שבלב, אבל אינו רשאי למכור בשקל כדברי הלוקח. וכן הלוקח אינו רשאי בסלע, שהרי זהו עיקר משמעות נדרם. ויש מי שאמר שאפילו כלפי זה לא חל הנדר ורשאים (ר"ן. וכדעה אחרונה נקט הרישב"א וכן הביא בשם מורו. וכן משמע בפירוש הרא"ש, ממה שכתב ב'קונם טיפת צונן' שמוותר גם בשתיה מרובה כיון שלא הוציא בשפתיו, הגם שבלבו נתכוין לכך. אך י"א שכוונת הרא"ש דוקא על אכילה חוץ לביתו ובמוכר 'ביתך'. ע' מהרי"ט נה ובשלמי נדרים).

נסתפקו בגמרא כאשר נדר זה ביותר מסלע וזה (פהרא"ש: או זה) בפחות משקל (שנחתו לדקדק הסכום, כגון סלע ופרוטה. לשון אחרת: שההפרש ביניהם רב, שמא בדוקא נדרו. ר"ן. והרשב"א והרישב"א והמאירי נקטו כסברא השניה. ונפ"מ לכל הפרש רב כיו"ב), ורצו לפשוט שגם זה בכלל 'זרוזין', ודחו.

יש אומרים: כיון שלא נפשטה הבעיה, נוקטים לחומרא (רמב"ן רשב"א ור"ן). ולדעה שצריך 'הפלאה' משמע שמוותר וכנ"ל. ויש שכתבו להקל (עפ"י ר"א מן ההר ומאירי).

אופן נוסף של 'נדר זרוזין' – להלן כג-כד.

דפים כא – כב

כו. כיצד מתיר החכם את הנדר? האם די בחרטת הנודר כדי להתיר?

אמר רב יהודה אמר רב אסי: אין חכם רשאי להתיר אלא כעין ארבעה נדרים. סבר אין פותחין בחרטה אלא בפתח (המוכיח מתוכו שהוא נדר טעות, כלומר אילו נתן לבו בשעת הנדר על אותו דבר, לא היה נודר. ר"ן). וכן מסופר על רבן גמליאל, וכן רבי יוחנן ורבי ינאי סבא שהתירו נדרים על ידי פתח, 'אילו ידעת כך וכן, כלום היית נודר?!' וכשהשיב הנודר בשלילה – התירו.

ואילו רב הונא התיר נדר לאדם אחד כששאלו 'לבך עליך?' (– האם לבך היה מיושב עליך בשעת הנדר. וי"מ: האם לבך עדיין עליך ורוצה אתה בנדר עד עכשיו אלא שמיום זה ואילך אתה מתחרט. ר"ן ועוד) וענהו בשלילה. וכן שנה רבי יהודה בברייתא. וכיוצא בזה התיר רבי אסי לאדם שבא לפניו ושאלו אם תוהה על נדרו מעיקרא. וכן רבי אלעזר שאל 'האם רוצה אתה את הנדר (עד עתה. ר"ן)' ואמר לו: אילו לא היו מרגיזים אותי לא הייתי נודר (ולפיכך אני מתחרט על שנדרתי מעולם. ר"ן), והתירו. רבה בר רב הונא היה אומר לנודר: אילו היו עשרה בני אדם שיפייסוך באותה שעה, האם נדרת? א"ל: לא. והתירו. וכן שנה בברייתא רבי ישמעאל ברבי יוסי בשם אביו.

פירשו הרשב"א והר"ן שענין זה עדיף מחרטה שהרי מתברר יפה מתוך כך שלא היה רוצה בנדר מעיקרא, ומכל מקום הוא גרוע מפתח משום שלא היו עתה עשרה בני אדם שיפייסוהו (וע' בב"ה רכח בשם סמ"ק).

ויש מפרשים שמדובר שעכשיו מפייסים אותו העשרה, והרי זה פתח גמור. וגורסים 'קסבר אין פותחים בחרטה' (עפ"י רש"י ריטב"א ופירוש הרא"ש; יו"ד רכח, ז. ולפי"ז אם אין עשרה אין פותחים לו כן. עב"י שם. וכן האריך בתור"ד).

אמר רבא אמר רב נחמן: הלכה, פותחים בחרטה.

[ואעפ"י כ לא פתח רב נחמן לרב סחורה בחרטה כי הכיר בו שבא לפניו כדי למצוא לו פתח שהיה מחמיר על עצמו שלא להיות ניתר בחרטה (ר"ן), או ראה בו מתוך כך שלא היה מתחרט מעיקרא (ערשב"א ותוס' ותור"ד). ויתכן שהיה זה דבר מצוה ולא רצה להתחרט מעיקרא כדי שלא לאבד שכרו. ער"ן].

א. כן פסקו הרמב"ם הר"ף הרא"ש והרמב"ן [וכתב שכן הוא מנהג החכמים עתה] הריטב"א ועוד. ובין בנדר בין בשבועה, מדין הגמרא פותחים בחרטה (ר"ן).

ואולם רבנו האי גאון ז"ל החמיר בנדרים שלא לפתוח בחרטה אלא בפתח גמור כעין ארבעה נדרים. והחמיר עוד בשבועות שאין מזדקקים בהם כלל אלא כאשר הזדמן שיש בדבר תיקון או מצוה כגון עשיית שלום בין איש לאשתו וכגון שלום הקהילה – באלו מזדקקים ופותחים בפתח הנוכר. והרב אל-ברגלוני החמיר אף בנדרים שאין להתירם אפילו בפתח אלא לדבר מצוה [ואין הדברים אמורים בהפטר בעל, שבה לא החמירו] (ר"ן). וכדעה אחרונה הביא הרמב"ן מ'רבנו הגדול'. וכ"כ בשם הגאונים שלא מדינא דגמרא – ע' ברי"ף בסוף המסכת ובמאירי; אוצר"ג עמ' 91 ועוד).

ובתשובת רב האי המובאת ברשב"א מבוואר שבנדרים לכל הדעות פותחים בחרטה, ולא נחלקו אלא בשבועות. וצ"ע.

ב. יש אומרים, שלפי הדעות [או באופנים] שאין פותחים בחרטה, אנו איננו פותחים לו אבל אם הוא בעצמו יבקש חרטה – מותר (רשב"א כ בשם רב שרירא ורב האי. ולכאורה זהו כפרש"י שהנידון הוא האם החכם פותח. וכ"כ הבי"י (רכח) בדעת הרמב"ם).

ג. גם לדעת האומרים פותחים בחרטה, דוקא בחרטה דמעיקרא ולא כשמתחרט על הנדר רק מכאן ואילך (ראשונים). ועל כן ראוי לחכם לבדוק את חרטתו של הבא לישאל אם היא למפרע או מיכן ואילך (תור"ד). ויזהר הנודר שלא יאמר שמתחרט מעיקרו אלא אם כן הוא ברור לו שהיה רוצה שלא נדר מעולם, שאם לא כן אין ההתרה התרה והוא באיסור נדר כל ימיו (שלחן ערוך יו"ד רכח, ז).

- ד. אם אינו מתחרט צריך לבקש לו פתח, לומר אילו היית יודע דבר זה לא היית נודר ונמצא הנדר נעקר מעיקרו. ויש אומרים שלאחר הפתח חוזרים ושואלים אותו אם מתחרט (י"ד שם). ונהגו להחמיר לעשות מן החרטה פתח, שלאחר שאומר שמתחרט מעיקרא אומרים לו אילו ידעת שתתחרט כלום נדרת והוא אומר לא ואז מתירים לו (רמ"א שם). לדברי הט"ו עדיין אין יוצאים בזה ידי הדעה המחמירה להצריך פתח וטעם לחרטה, וכל הרוצה לעשות מן המובחר יעשה כן. ולדעת הש"ך די בכך ואין צריך פתח אחר).
- ה. צריך עיון במי שנדר לזמן ממושך ועתה מתחרט רק מכך שנדר לזמן ארוך ולא לזמן קצר (שלמי נדר ז).
- ו. יש מי שכתב שנדר הניתר בפתח אין צריך התרה מדין תורה אלא מדבריהם מפני שהטעות אינה ברורה כל כך (עפ"י שו"ת המבי"ט ח"א צח – לפי הר"ן. וע' גם במאירי וברשב"א כאן בשם מפרשים וברשב"א לעיל ט. וע' בשו"ת מהרי"ט ח"ב כו שהקשה על כך. והכריע שבפתח לשעבר ניתר מהתורה בלא התרה. וע' גם באור שמח גזירות ג, יד).
- י"א שבנדר של פתח, החכם אינו 'מתיר' אלא כמורה התר והנדר הוא שמוטר מאליו – ע' צפנת פענח שבועות ו; העמק שאלה ויצא כג.

דף כב

- כז. א. האם פותחים לנודר בחומר ענין נדירת נדרים, שמא אילו היה יודעו לא היה נודר?
ב. אלו ממאמרי החכמים בשלילת הדרת נדרים הובאו בסוגיא?
ג. אלו מאמרים הובאו בסוגיא בגנות הכועס ובעונשו?
ד. האם נזקקים להתיר שבועתו של הנשבע בשם?

א. אף על פי שרבי ינאי סבא פתח לנכדו 'אילו היית יודע שפותחים פינקסך וממשמשים במעשיך, האם נדרת?!', אנו אין פותחים בכך. גם לא בפתיחת רבן גמליאל לאותו סבא ב'כל הבוטה ראוי לדוקרו בחרב', ובמאמר שמואל שהנודר נקרא רשע אעפ"י שמקיימו. וכן אין פותחים במאמר 'הנודר כאילו בנה במה והמקיימו כאילו מקריב עליו קרבן' – כדברי רבא, אבל לאביי פותחים. לדברי רב כהנא, אביי ורבא נחלקו בסיפא אבל ברישא לדברי הכל פותחים (שאינן זו עבירה גדולה כל כך ואם אינו מתחרט לא יתבייש לומר זאת). ולדברי רב טביומי נחלקו ברישא אבל בסיפא לפי כולם אין פותחים. והסיקו הלכה שאין פותחים לא ברישא ולא בסיפא.

בכל אלו הואיל ויש בהם איום על הנודר, אין פותחים (שמא מפני הבושה ישקר ויאמר שעל דעת כן לא נדר, ובאמת אינו כן).

לדעת רבי מאיר (סה): פותחים בכל כיו"ב, אבל חכמים חולקים (עפ"י תורי"ד).

מי שעבר על נדרו, לדברי הרא"ש (בפסקיו אות ה) יש לו פתח ע"י שאנו יודעים שמתחרט מעיקרו כדי להנצל מהעונש. [וכן יראה מהנוסח שרגילים לומר בערב ראש השנה: 'כי יראתי בן אכשל ונלכדתי ח'ו בעון נדרים' (שלמי נדר ט). וכן משמע לכאורה מסוגית הגמרא כג. (שם לא)]. ומרבנו תם נראה שנקט שאין זה פתח. וכן הורה המאירי למעשה. וכן נקט הט"ו (י"ד שכג סק"ב) לעיקר [שאם כן לעולם ייפטר הנזיר או העובר על הנדר מעונש שהרי ודאי מתחרט]. ועוד כתב שם שאין נחשב פתח של חרטה רק אם הוא בא מחמת הנדר עצמו, אבל לא בגלל אירוע אחר כגון שהפריש תרומה ונתערבה בחולין.

ב. הנודר נדרים, פותחים פינקסו וממשמשים במעשיו (רבי ינאי סבא / רבא. ואחר נדרים לבקר. רבי אבא).

כל הבושה (בנדרים) ראוי לדוקרו בחרב (יש בוטה כמדקרות חרב, ולשון חכמים (המתירים לו) מרפא. רבן גמליאל).

רבי נתן אומר: הנודר כאילו בנה במה, והמקיימו כאילו מקריב עליו קרבן (שמוסיף איסורים על מה שאסרה תורה, בדומה למקריב בשעת איסור הבמות כסבור מצוה הוא עושה, ובאמת הוא פשע כענין שאמרו בירושלמי 'לא דייך במה שאסר תורה אלא שאתה אוסר עליך דברים אחרים?!'. ר"ן).

הנודר נקרא רשע אעפ"י שמקיימו (שמואל. וסייעו רב יוסף מהמשנה. ולמדו 'חדלה' 'חדלה' מהנאמר ברשעים (רבי אבהו). ולהלן (עז): אמרו: 'נקרא חוטא'. ובשו"ע הביא שתי הלשונות. וע' ידות נדרים). יש אופנים מסוימים שמותר לידור בהם, כמו בעת צרה (ע' לעיל ט-ז). וכן נודרים במקרים מסוימים לצורך כמותה שאמרו 'נדרים סייג לפרישות' (ע' בלשון הרמב"ם סוף הל' נדרים ובפ"א הכ"ז). וכן מצינו לאביי (כג.) שהדיר אשתו לצורך מסוים – כדי שלא תשיא בתו לקרובה (ע"ש באילת השחר). וע"ע במובא לעיל ט-י.

ג. כל הכועס;

– כל מיני גיהנם שולטים בו (והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך. רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן). ולא עוד אלא שהתחתונות (מחלת מעיים, טחורים) שולטת בו (ונתן ה' לך שם לב רגז וכליון עינים ודאבון נפש – איהו דבר שמכלה את העינים ומדאיב את הנפש הוי אומר אלו התחתונות).

– אפילו שכינה אינה חשובה כנגדו (רשע כגבה אפו בל ידרש, אין אלקים כל מזמותיו. רבה בר רב הונא).

– משכח תלמודו ומוסיף טפשות (כי כעס בחיק כסילים ינוח; וכסיל יפרש אולת. רבי ירמיה מדיפתז). [כיוצא בזה אמר ריש לקיש (בפסחים טו): כל הכועס, אם חכם הוא – חכמתו מסתלקת ממנו...].

– בידוע שעוונותיו מרובים מזכותיו (ובעל חמה רב פשע. רב נחמן בר יצחק).

ד. אמר רבי אסי: אין נזקקין ל'אלקי ישראל' חוץ מ'קונם אשתי נהנית לי שגנבה את כיסי ושהכתה את בני' ונודע שלא גנבה ושלא הכתהו. ובמעשה שבא לפניו הורה רבי אסי שאילו היתה שבועה בכינוי – היה מזדקק להתיר, אבל הואיל והיה הנדר ב'אלקי ישראל' – נמנע (עפ"י ר"ן ורא"ש).

א. הטעם שאין נזקקים לכך, כיון שהחציף פניו להזכיר השם (פהרא"ש), וכדי שלא יהא אדם פרוץ בכך ושמא יבוא לידי שבועת שקר (תורי"ד).

ומכל מקום בדיעבד שהתירוהו – מותר, וכדברי בית הלל (להלן כח.) שיש שאלה בשבועות (עפ"י ר"ן).

ב. יש מפרשים דברי רבי אסי שלשבעה אין נזקקים כלל, אף בלא הזכרת השם, משום חומר 'לא ינקה', ואילו בנדר אין נזקקים אם הזכיר שם (עפ"י ריטב"א. וע' בשני תירוצי התוס' להלן כח. ד"ה וב"ה).

לדברי רב אשי (כת.), לדעת בית שמאי אין שאלה בשבועה. וזהו מדרבנן (ר"ן). וכן מדויק מלשון הרא"ש בפירושו (שם). ואילו מדברי הריטב"א משמע שדין תורה הוא, שסוברים שדרשת 'לא יחל דברו' – אבל אחרים מוחלים לו, אמורה רק בנדרים הקלים ולא על שבועה החמורה.
ג. יש שאינם גורסים 'ונודע שלא גנבה...' כי באופן זה אין צריך שאלה כלל אלא מדובר שגנבה ומ"מ מזדקקים משום שלום בית (עפ"י רא"ש וריצב"א). ויש מקיימים הגירסה ובמעמיד דבריו לומר אעפ"כ בדעתי היה להדיר (עפ"י רשב"א). והטעם שמזדקקים כתב, משום שלום הבית. והר"ן כתב משום דאיכא תרתי; שלום בית וכעין נדרי שגגות). ויש מפרשים אפילו בשאינו מעמיד דבריו, וסובר רבי אסי כרב אסי שנדרי שגגות צריכים התר, ורק בכגון זה שהוא כטעות מזדקקים (עפ"י ריטב"א, שיטמ"ק).

ורבא אמר רב נחמן: הלכה, מזדקקים ל'אלקי ישראל'.

הנהיגו הגאונים שאין מזדקקים ל'אלקי ישראל' אלא כעין 'קונם' אשתי נהנית לי שגנבה...'. דבר המוכיח אבל לא בפתח-חרטה שאין אדם שיש בו כח לפתוח פתח לשבועה. ויש שנראה מדבריהם שאפילו לשבועה בכינוי אין מזדקקים אלא בפתח גמור ולדבר מצוה ותקנה כגון עשיית שלום (ערשב"א וש"ד). וכמה ראשונים סוברים להלכה שמתירים שבועות אעפ"י שיש בהם הזכרת השם כנ"ל, ואפילו בנקיטת חפץ, ואף בחרטה פותחים (רמב"ן).

דף כג

כת. א. האם פותחים ב'נולד'? מה בכלל 'נולד' ומה לא?

ב. המדיר את חברו אם יעשה דבר מסוים, ועשאו – האם פותחים לו בכך שאילו היה יודע שיעשה הדבר לא היה מדיירו?

א. אין פותחים ב'נולד', כלומר בדבר / במצב חדש שנוצר לאחר הנדר באופן לא צפוי, אבל דבר המצוי לקרות אינו 'נולד' ופותחים בו, כגון מה שפתחו בכך שהצטער החכם או הקפיד על הנודר שלא מצא פתח. וכן אמר רבינא [בתשובה לשאלת רב אחא מדיפתא] אודות מעשה ברבי ישמעאל ברבי יוסי שנדר ונצטערו החכמים למצוא לו פתח ועקב כך הכהו כובס אחד, ואמר 'על דעת שיכני הכובס לא נדרתי' – והתירוהו, שהואיל ומצויים מחציפי פנים בחכמים, אין זה 'נולד'.
[רבי אליעזר (סד) אומר פותחים בנולד. וחכמים אוסרים].

א. משמע שזה שאין פותחים בנולד – מדאוריתא, ואפילו בדיעבד אין מועילה ההתרה (שלמי נדר 1 – עפ"י הגמרא סד:).

ב. אם מחמת הדבר הנולד הוא מתחרט מעיקרו על הנדר – הרי מתירים לו בגלל החרטה (רמ"א יו"ד רכת, יג. ונראה טעמו כי אף שהסיבה לחרטתו אינה מצויה, אין לנו להתחשב בסיבה המביאה לחרטה והרי החרטה עצמה מצויה. עפ"י מנחת שלמה; הליכות שלמה מועדים-א – שלמי נדר 1 יא).

ב. מעשה באחד שהדיר את אשתו אם תעבור על דעתו להשיא את בתו לקרובה, ועברה והשיאתה, ופתח לו רב יוסף את נדרו: 'אילו ידעת שהיא תעבור על דעתך, האם היית נודר' והשיבו בשלילה, והתירו. וכן הוכיחו ממה שהתיר רבי יוסי נדר שהדיר אדם את אשתו מלעלות לרגל ועברה על דעתו ועלתה, בפתחו 'אילו היית יודע שעוברת על דעתך ועולה לרגל, כלום הדרתה'.

א. כתב המאירי: דוקא בכגון אלו שדומים לנדרי זרוזין כי לא נדר אלא כדי להניא את הזולת,